

איסורים שנתבטלו אם יש מקום להחמיר בהם*

האם ראוי להחמיר ולא לסמוך על ביטול איסורים בששים או שאין בכך כל הידור? בשו"ע יו"ד סימן יז נפסק שבהמה חולה שנוטה למות שנשחטה קודם מותה – אם היא פרכסה אחרי השחיטה היא מותרת ואם לא הרי היא נבלה, וזה לשון השולחן ערוך: "השוחט את הבריא לא פרכסה, הרי זו מותרת, אבל המסוכנת והוא כל שמעמידים אותה בגערה או במקל ואינה עומדת, אעפ"י שהיא אוכלת מאכל בריאות, שחטה ולא פרכסה כלל, הרי זו נבלה ולוקין עליה; ואם פרכסה, הרי זו מותרת, וצריך שיהיה הפרכוס בסוף השחיטה ולמשוך עד אחר השחיטה, אבל בתחלתה אינו מועיל. כיצד הוא הפרכוס, בבהמה דקה ובחיה גסה ודקה, בין שפשטה ידה והחזירה או שפשטה רגלה אף על פי שלא החזירה, או שכפפה רגלה בלבד, הרי זה פרכוס ומותר; אבל אם פשטה ידה ולא החזירה, הרי זו אסורה שאין זו אלא הוצאת נפש בלבד; ובבהמה גסה אחד היד ואחד הרגל, בין שפשטה ולא כפפה בין כפפה ולא פשטה, הרי זה פרכוס ומותרת. ואם לא פשטה לא יד ולא רגל ולא כפפה כלל, הרי זו נבילה; ובעוף, אפילו לא רפרף (פי' מענין כהרף עין) אלא בעינו, ולא כשכש (פירוש נענע) אלא בזנבו, הרי זה פרכוס.

וכתב שם הט"ז (סק"ב) הטעם שאסורה "דזו נטולה נשמתה קודם שחיתתה" ולכן היא נבלה. והנה בסעיף ג' שם פסק השולחן ערוך: "גדולי החכמים לא היו אוכלים מבהמה שממהרים ושוחטים אותה כדי שלא תמות, ואף על פי שפרכסה בסוף השחיטה ודבר זה אין בו איסור, אלא כל הרוצה להחמיר על עצמו בדבר זה הרי זה משובח".

ומשמע לכאורה שיש דברים שאע"פ שהם מותרים מעיקר הדין הרי שהמקפידים והמדקדקים נמנעים מהם והדבר משובח.

ושב מופיע הדבר בשו"ע יו"ד סי' קט"ז סע' ז' בסימן העוסק בדברים האסורים מחמת הסכנה: "מסוכנת, אף על פי שניתרת בשחיטה, המדקדקים מחמירים על עצמם שלא לאכלה". ועל כך מוסיף הרמ"א בהגה: "בהמה שהורה בה חכם מסברא, ולא נמצא הדין בפירוש שהיא מותרת, בעל נפש לא יאכל ממנה".

המקור להחמיר במסוכנת נלמד מדברי הגמרא בחולין לו, ע"ב שם מפרשת הגמרא את הדברים שאומר יחזקאל בפר קפ"ד פסוק יד: "נבלה וטרפה לא אכלתי מעודי" שאין הכוונה לנבלה וטרפה ממש שאין בכך רבותא אלא שהכוונה ש"לא אכלתי בשר כוס כוס מעולם". ורש"י שם מסביר שהדברים מתייחסים לבהמה מסוכנת שממהרים לשוחטה שלא תמות קודם השחיטה: "כוס כוס - שחט שחט שלא תמות לפי שמסוכנת היא, שנבלה ממש ליכא למימר דא"כ מאי רבותיה".

וכאמור הרמ"א הוסיף שם בהגה שהוא הדין לגבי בהמה שהורה בה חכם מסברא שראוי להימנע מלאוכלה. היה ניתן אולי לדייק מדברי הרמ"א שיש הידור להחמיר דווקא בדברים בהם החכם הורה מסברא אך בדברים בהם ההיתר מפורש בפוסקים כמו בנדון דידן – בביטול איסורים אין כל מקום להחמיר ואין בכך כל הידור.

* תמלול החלק האחרון של ההרצאה בכנס הכשרות תשע"ג.

אלא שמביא הפתחי תשובה שם בשם האיסור והיתר שהוא הדין גם לדברים המפורשים בפוסקים להיתר וזה לשונו: "וכן אם נפל איסור בכלי שני או בכלי ראשון ויש ס' וכל כה"ג ולהרחיק עצמו מכל דבר כיעור מצוה היא עכ"ל או"ה סוף כלל נ"ז". ומוסיף הפתחי תשובה: "צ"ל דאף שכתב הרמ"א ולא נמצא הדין בפירוש כו' לא יאכל ממנה. א"כ משמע דהא בכלי שני או ביש ס' דנמצא בפירוש אין להחמיר. היינו שאין החיוב על בעל נפש להחמיר. אבל מ"מ אם רוצה להחמיר גם בזה מצוה היא"

אלא שעל כך מוסיף וכותב הפתחי תשובה: "שוב ראיתי בסולת למנחה כלל ע"ו דין ח' שכתב בשם תורת האשם דמי שרוצה להחמיר לנהוג איסור בדבר שלא מצינו שהחמירו אמוראי כגון מה שנתבטל בששים או בכלי שני הוי כמו אפיקורסות ויצא שכרו בהפסדו ודלא כמ"ש או"ה סוף כלל נ"ז עכ"ד ע"ש".

ולפי זה יש חשש שההחמרה בדבר שנתבטל בששים לא רק שאין בה הידור אלא שיש בה חשש אפיקורסות.

ויותר מכך מובא בספר בני יששכר לחודש אדר מאמר ב' דרוש ז' שכתב שם בשם השל"ה הקדוש דזכות הוא לאדם לאכול דבר מאכל שיש בו איסור ובטל בששים.

ועוד יעויין בלבושי מכלול סי' ח' שהביא ראיה מחולין קי"ב ומשמע משם שאין מקום להחמיר במקום שמותר מן הדין.

ועי' שו"ת יד אליהו להגאון מקאליש ז"ל חלק הכתבים סי' א' שכתב דלא שייך להתפאר בכך, דלא מצינו שיהיה בזה מדת חסידות שלא לאכול מה שנתבטל ממילא.

וכן מובא בשדי חמד (מערכת חמץ ומצה סימן ח פרק ח' סעיף ז) שכתב בשם שו"ת תשובה מאהבה ח"א סימן קפ"א (בהתייחס למורה שהורה להשליך לנהר חשש חמץ שלא נמכר לגוי מחמת לתינת הקמח): "אל יהי חלקי עמו" והתשובה מאהבה מוסיף שם "מרגלא בפומי לומר לתלמידי צאו וראו איזהו עונשו מרובה - המחמיר שלא כדין או המקל שלא כדין? הוי אומר המחמיר שלא כדין עונשו חמיר כי המקל שלא כדין חטאו בין אדם למקום בע"ה ושב ורפא לו, אבל המחמיר שלא כדין צריך לרצות את חברו וסמנך הלכה חמורך טרפון גם הוא רמז על מי שמחמיר ומטריף הכל ועיין רש"י ותוס' במס' ביצה דף ב' ע"ב כח דהתירא עדיף"

ועוד יש להביא מה שכתב המעדני שמואל בסימן ק"י ס"ק מב מה שמע בשם גדול וקדוש אחד: "מה שאמרו חז"ל שכל הפורץ גדר ישכנו נחש יש לשכנו נחש יש לפרש שקאי גם על המחמירין יותר מכפי הגדר שגדרו חכמים זה נקרא ג"כ פורץ גדר וישכנו נחש כי במקום שהאדם הולך בדרך התורה ומחמיר במקום שאמרו חכמים להחמיר ולא

יותר מדי אזי מגין עליו כח דברי חז"ל והוא נשמר מן השמים מכל מכשול ח"ו המזדמן לפעמים בשגגה כיון שהוא עשה אה שלו והחמיר על עצמו עפ"י גדרן של חז"ל והסייגים שלהם. אבל במקום שהאדם מתמיר ע"ע יותר מכפי הגדר והסייג שנתנו עליו חכמים א"כ הרי הוא אינו סומך א"ע על הגדר של חכמים והוא מחמיר ע"ע יותר מכפי שאמרו הם א"כ שוב אין כח דברי החכמים אחראין לו לשמרו ממכשול וא"כ יוכל ח"ו לבא לידי מכשול יותר" וממשיך שם שלכן כותב השולחן ערוך על כך שנהגו לגרר הכתלים והכסאות שנגע בהם חמץ "ויש להם על מה שיסמוכו" דלכאורה מה צריך ללמד זכות על הנוהגים להחמיר לכתוב עליהם שיש להם על מה שיסמוכו, וכמו כן מצאנו עוד בכמה מקומות שבש"ע שנכתב כן אבל לפי האמור לעיל אתי שפיר מה שנכתב

על המחמירין שיש להם על מה שיסמוכו כי במקום שאין להם על מה שיסמוכו אין להם להחמיר יותר מכפי מה שהחמירו חכז"ל".

ונלע"ד להסביר עוד דבר זה, היות וחז"ל קבעו שיעור וגדר בהלכות או"ה, וזה בא ופורץ את הגדר, א"כ הרי הוא כלא מאמין בתקנות חז"ל, ולכן אמרו חז"ל שעונשו הוא ב"ישכנו נחש".

על כן בדבר השאלה אם יש מקום להחמיר באיסורים שהותרו ע"י ביטול בששים או ברוב, מכל הפוסקים שהבאתי לעיל נראה לעניות דעתי, שאין מקום להחמיר בדבר שנתבטל בששים או ברוב כפי שפסקו חז"ל, שהרי אותו דבר שנתבטל ברוב או בששים כשר לאכלו אף לכתחילה ללא פקפוק. ומי שרוצה להחמיר על עצמו ולא לאוכלם יכול אולי לסמוך על האיסור והיתר שהבאתי לעיל שכתב שמ"מ אם רוצה להחמיר גם בזה מצוה היא.

וגם מי שמחמיר בדבר ראוי שיחמיר רק לעצמו ולא לאחרים ולא על חשבונם וכפי שמביא הפתחי תשובה את הש"ך ביו"ד סימן יז ס"ק ח על הרוצה להחמיר בנושא מסוכנת שיש לחלק בין בהמת גוי ובין בהמת ישראל שייטכן וחומרה שלא להכשירה תהיה על חשבון הפסד הישראל. וכיוצ"ב הביא הפתחי תשובה ביו"ד סימן יח ס"ק ט לעניין חסיד שחשש לאכול בשר משום שלא סמך על כשרות הסכין "דמדינא א"צ להחמיר בזה אלא ממידת חסידות" והוסיף שלכן יש שאמרו שאין להחמיר בכך בשבת ויו"ט דמבטל מצוה אם אינו אוכל בשר", כלומר יש לשקול שכר חומרא כנגד הפסדה.